

Prof. dr. Mirko Pejanović
Dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine /
Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina
Corresponding Member

UDK 94 (497.6) "1992/1995" (049.3)

**POGLEDI ISTRAŽIVAČA O FENOMENU ODBRANE
SARAJEVA U OPSADI: 1992–1995.¹**

**THE RESEARCHERS' ATTITUDE TOWARDS THE PHENOMENON
OF SARAJEVO DEFENSE UNDER THE 1992-1995 SIEGE²**

Sažetak

*Tekst je prikaz zbornika radova **Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992–1995)** sa međunarodne naučne konferencije održane 29. februara i 1. marta 2012. godine u Sarajevu (Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2014, 934 str.).*

Summary

*This text is a review of **Zbornik radova: Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992-1995.) (Book of Proceedings: Political and Military importance of 1992-1995 Sarajevo Defense)** from the international scientific conference held in Sarajevo on 29 February and 1 March 2012. The Book of proceedings is published by the Institute for Research of Crimes against Humanity and International Law, 2014, 934 pgs.*

¹ Tekst je prikaz zbornika radova **Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992–1995)** sa međunarodne naučne konferencije održane 29. februara i 1. marta 2012. godine u Sarajevu (Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2014, 934 str.).

² This text is a review of *Book of Proceedings: Political and Military importance of 1992-1995 Sarajevo Defense* (Zbornik radova: Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992-1995) from the international scientific conference held in Sarajevo on 29 February and 1 March 2012. The Book of proceedings is published by the Institute for Research of Crimes against Humanity and International Law, 2014, 934 pgs.

Prije tri godine u Sarajevu je održana međunarodna naučna konferencija o temi „Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992–1995)“. Referati sa ove konferencije štampani su u zborniku radova „Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992–1995)“ u izdanju Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.

Referati izloženi na međunarodnoj naučnoj konferenciji „Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992–1995)“, a potom priređeni u zborniku razmatraju sve bitne aspekte samoodbrane Sarajeva tokom 1479 dana njegove opsade. Riječ je o najdužoj opsadi grada u novijoj povijesti ratova na evropskom tlu. Stradanje grada i njegovih civila privuklo je planetarnu pažnju. Srpske snage su imale namjeru: destruirati grad Sarajevo, uništiti snagu njegove samoodbrane i tako dovesti do uništenja države Bosne i Hercegovine kao strategijskog cilja agresije.

Postavlja se neizbježno pitanje: kako su građani Sarajeva uspjeli u tako dugom vremenu opsade pružati otpor i samoorganizovati odbranu na linijama opsade? Za mnoge stručnjake vojnoorganizacijske doktrine odbrana Sarajeva je bila „jedan historijski fenomen“ (prof. Nijaz Duraković, citat iz zbornika, str. 11).

O istorijskom fenomenu odbrane Sarajeva napisao je svoju studiju i referat: 51 autor.

Referati su u zborniku grupisani u dva dijela. U prvom dijelu 24 autora razmatraju opšti okvir uzroka i ciljeva agresije na državu Bosnu i Hercegovinu i uloge odbrane Sarajeva za opstojnost države Bosne i Hercegovine. U ovom kontekstu posebno mjesto ima referat akademika Muhameda Filipovića. Referat donosi cjelovitu društveno-istorijsku analizu koncepcije velikosrpske nacionalne ideologije prema zemlji Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću. Posebno valja potcrtati jednu misao akademika Filipovića: „Započnimo naše razmatranje s pitanjem o tome koji su izvori, razlozi i dokazi postojanja namjere, plana i organizirane djelatnosti da se Bosna i Hercegovina uništi, a njeni najbrojniji stanovnici (Bošnjaci) reduciraju na apsolutnu manjinu i u broju i u naseljenosti na cijeloj bosanskohercegovačkoj teritoriji“ (citat iz zbornika, str. 25). Obrisu velikosrpske politike pojaviti će se veoma agresivno krajem 80-ih godina XX stoljeća u vidu takozvanog „Događanja naroda“, a potom u Memorandumu Srpske akademije nauka i umjetnosti. Dvojac Milošević – Čosić nije priznavao ni istorijski razvoj državnosti Bosne i Hercegovine od njene srednjovjekovne egzistencije do savremenog doba, niti nacionalnu

samobitnost bošnjačkog naroda i model ravnopravnosti srpskog, hrvatskog i bošnjačkog naroda u Bosni i Hercegovini.

U međunarodnim odnosima koji su bili u vrijeme disolucije SFRJ početkom devedesetih godina Milošević preuzima uticaj i vođstvo nad JNA kao vojnom silom koju je decenijama razvijala Socijalistička Jugoslavija. JNA kao vojna sila postaje instrument u planovima Miloševića za uništenje države Bosne i Hercegovine. Agresivni prodor više korpusa JNA na teritoriju Bosne i Hercegovine početkom 1992. godine pa sve do kraja ljeta 1992. godine doveo je do stavljanja pod kontrolu JNA 70% teritorije Bosne i Hercegovine. U okviru plana zaposjedanja Bosne i Hercegovine izvedena je totalna opsada grada Sarajeva u martu i aprilu 1992. godine. Opsada Sarajeva je imala za cilj blokirati organizaciju otpora i odbrane glavnog grada, a preko toga i cijele Bosne i Hercegovine. Računalo se da grad Sarajevo ne može izdržati opsadu, granatiranje i iznurivanje civila blokadom snabdijevanja grada energentima, vodom i hranom.

Međutim, dogodio se **istorijski obrt**. Grad Sarajevo, njegovi građani i njegove institucije su uspostavili **sveopšti front samoodbrane**. Za svoj opstanak i svoju slobodu grad Sarajevo je dao velike ljudske žrtve i ogromna materijalna razaranja. Samo na području Sarajeva u opsadi, u periodu od aprila 1992. do decembra 1995, **ukupan broj ubijenih i umrlih**, prema rezultatima istraživanja Haškog tribunala, **iznosi 18.889 lica**.³

Ljudske podvige, ljudsku patnju, ljudsku solidarnost i svu ljudsku istrajnost prezentiraju autori referata na 934 stranice zbornika „Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992–1995)“.

Zbornik radova „Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva (1992–1995)“ ima izuzetan značaj za izvođenje istorijske sinteze o fenomenu odbrane Sarajeva u uslovima opsade grada u ratnom vremenu od marta 1992. do decembra 1995.

³ ICTY, Demografsko odjeljenje, Tužilaštvo ICTY-a, predmet „Milošević (IT-02-54)“; Tabeau, E., J. Bijak, N. Lončarić, *Broj žrtava u opsadi Sarajeva od aprila 1992. do decembra 1995.: Studija o stopi smrtnosti na osnovu osam velikih izvora podataka*, Hag, 18. august 2003; ICTY, „predmet Galić (IT-98-29)“, Tabeau, E., M. Zoltkowski, J. Bijak, *Ljudski gubici tokom „opsade“ Sarajeva od 10. septembra 1992. do 10. augusta 1995*, izvještaj o istraživanju pripremljen za potrebe predmeta „Stanislav Galić (IT-98-29-1)“, Hag, 10. maj 2002; ICTY, „Tužilac protiv Stanislava Galića“, presuda i mišljenje, Hag, 5. decembar 2003.

Više autora je u svojim referatima tragalo za odgovorom na pitanja:

- Šta je bila osnova širokog fronta odbrane Sarajeva?
- Šta je građane toliko motivisalo da istraju u otporu i odbrani svoga grada?
- Šta je odbrana Sarajeva značila za odbranu države Bosne i Hercegovine?

Svoju odbranu grad Sarajevo je zasnovao najprije na oružanoj borbi u okviru borbenog dejstva Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine. U svom sastavu Prvi korpus je tokom rata imao oko 80.000 boraca. Prvi korpus je uzeo učešće i u završnim operacijama Armije Republike Bosne i Hercegovine na području Krajine u ljeto i jesen 1995. godine. Prema svom sastavu, Prvi korpus je imao multietničku strukturu. U pogledu socijalne strukture, Prvi korpus je imao: radnika 78%, službenika 5%, zemljoradnika 4,8%. U borbenim dejstvima poginulo je 6.585 boraca Prvog korpusa Armije RBiH.

Drugi stub svoje odbrane građani Sarajeva su izgradili u oblasti kulture, obrazovanja i zdravstvene zaštite. Sve institucije kulture, obrazovanja i zdravstva radile su nasuprot nemogućih uslova u opsadi. Mnogi autori referata su ovu vrstu otpora građana definisali kao **snagu duhovnog otpora**. I u biti to jeste bio specifičan duhovni otpor.

Snaga duha građana Sarajeva, u obliku volje da se podnesu žrtve za odbranu grada, imala je svoju osnovu u **vijekovima građenoj međuljudskoj, međukomšijskoj i međuetničkoj solidarnosti** (etika sarajevske raje) i antifašističkoj tradiciji izgrađenoj u Drugom svjetskom ratu. Ulogu Valtera iz Drugog svjetskog rata imale su sve patriote Sarajlije tokom opsade (u Drugom svjetskom ratu u Sarajevu je djelovalo 14.000 ilegalaca koje je predvodio neustrašivi antifašista Vladimir Perić Valter).

U ovom kazivanju jednog od članova porodice Maglajlić nalazi se i odgovor šta je Sarajlije motivisalo da istraju u otporu i odbrani svoga grada.

Motivacija građana Sarajeva zasnivala se na iskonskoj želji i volji da se **živi u slobodi**. Ideal slobode je nadilazio sve patnje i sva odricanja. Ubijanje civila granatama sa distance nije moglo pokolebati građane da istraju u odbrani svoga grada.

Šta je odbrana Sarajeva značila za odbranu Bosne i Hercegovine, odgovor je potražilo više autora. Među njima se izdvajaju referati: profesora Nijaza Durakovića, profesora Omera Ibrahimagića, akademika Ljube Berberovića, akademika Vlade Premeca, akademika Vlatka Dolečeka, profesora Kasima

Trnke, profesora Zijada Šehića i generala Vahida Karavelića i Nedžada Ajnadžića.

U kakvom odnosu se javlja uloga odbrane Sarajeva naspram odbrane države Bosne i Hercegovine, odgovor nudi profesor Nijaz Duraković. Prema profesoru Durakoviću, „Sarajevo je shodno velikosrpskom strategijskom planu bilo epicentar i glavni cilj agresije” (citat iz zbornika, str. 13). U slučaju da je došlo do brzog pada Sarajeva, potcrtava Duraković, zasigurno bi bili ostvareni svi ciljevi agresora. Osvajanjem Sarajeva izvršila bi se **destrukcija legaliteta i legitimiteta svih organa državne vlasti Republike Bosne i Hercegovine**. Time bi bio uništen i **status Sarajeva kao glavnog grada** države Bosne i Hercegovine.

Prema stajalištu profesora Omera Ibrahimagića, agresor je, nakon što mu nije pošlo za rukom da osvoji Sarajevo, odlučio da Sarajevo drži u blokadi i dugotrajnoj opsadi.

Profesor Ibrahimagić ističe i ovo: odbranom Sarajeva ojačan je međunarodni, politički i pravni subjektivitet države Bosne i Hercegovine, a time i legitimitet i legalitet državnih organa koji su rukovodili odbranom zemlje. Profesor Ibrahimagić zaključuje: „Državne odluke koje su dolazile iz glavnog grada obavezivale su branitelje cijelog državnog teritorija nastanjenog multietničkim stanovništvom” (citat iz zbornika, str. 236).

Nadalje, profesor Duraković u svom referatu podsjeća da je u ratnom rukovodstvu Bosne i Hercegovine bila na početku rata diskusija da li državno rukovodstvo (Predsjedništvo, Skupština, Vlada, Glavni štab) izmjestiti iz Sarajeva ili ostati u grotlu ratnog razaranja. Spominjale su se opcije izmještanja državnog rukovodstva u Zenicu ili neki grad u inostranstvu. Opcija izmještanja državnog rukovodstva nije prošla. Prevladalo je uvjerenje da opstanak najviših državnih organa u Sarajevu jeste **zalog opstanka cijele Bosne i Hercegovine**. Gledano sa ove vremenske distance, BiH ne bi bilo da je tada naše rukovodstvo odlučilo da svoju političku borbu vodi iz nekog drugog grada, iz neke druge države.

U svom tekstu „Diplomatska borba za odbranu Sarajeva” prof. Kasim Trnka konstatuje da je entitetska podjela države, a dijelom i grada Sarajeva, ostavila duboki trag i **na aktuelno zakonsko pozicioniranje grada Sarajeva**. Zapravo, još uvijek nisu doneseni ni državni ni federalni zakon o glavnom gradu. Na drugoj strani, sve zemlje u postsocijalističkoj tranziciji donijele su zakon o svom glavnom gradu.

I dalje su na djelu nekonzistentna i protivrječna rješenja **o položaju Sarajeva u odnosu na Kanton Sarajevo i opštine na prostoru grada**. Teritorijalno organizovanje grada Sarajeva samo na četiri opštine, odnosno dio urbanog prostora, kao i minimalne nadležnosti institucija gradske samouprave dovode u **pitanje ideju i koncept lokalne samouprave u gradu Sarajevu**.

Gradu Sarajevu valja vratiti njegove samoupravne nadležnosti. Grad ima samoupravu onda kad autonomno upravlja svojim infrastrukturnim, komunalnim, ekonomskim i kulturnim razvojem.

Zbornik radova će imati veliku ulogu u edukaciji mladih ljudi o vremenu opsade Sarajeva. Zbornik će biti od velike koristi i za daljnja istraživanja istorije grada Sarajeva u ratnom vremenu (1992–1995. godine).